

การจัดเก็บข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน บ้านหนองแขม จังหวัดพิจิตร*

COLLECTING COMMUNITY STORYTELLING TO ENHANCE THE TOURISM POTENTIAL OF BAN NONG KHAEM COMMUNITY, PHICHIT PROVINCE

มุกข์ตา สุขธรรมาจารย์¹, จริยา สุพรรณ^{2*}

Mukda Suktharachan¹, Jariya Supun^{2*}

¹ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

¹Department of Linguistics, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Bangkok, Thailand

²สำนักงานเลขาธิการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

²Secretariat Office, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: jariya.su@ku.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจ รวบรวมและถอดองค์ความรู้เรื่องเล่าท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแขม จังหวัดพิจิตร และ 2) วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแขม จังหวัดพิจิตร เป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม ได้รับการพิจารณา ตรวจสอบ ประเมินความเหมาะสมและเห็นชอบให้นำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านเรื่องเล่าชุมชน จำนวน 3 คน คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่หรือมีองค์ความรู้เรื่องเล่าชุมชน จำนวน 20 คน เช่น ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสท้องถิ่น และผู้นำกลุ่ม/องค์กรท้องถิ่น เป็นต้น วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสรุปภาพรวม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า องค์ความรู้เรื่องเล่าท้องถิ่นของชุมชนบ้านหนองแขมสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 6 ประเภท คือ 1) พัฒนาการเชิงพื้นที่ 2) ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับวิถีเกษตรกรรมทำนา 3) ผลิตภัณฑ์จากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) ประวัติศาสตร์/ตำนาน 5) สถานที่สำคัญ และ 6) บุคคลสำคัญ สามารถนำมาใช้ในการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวได้ใน 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่วนศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว พบทั้งปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดของชุมชน อย่างไรก็ตามมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเนื่องจากมีผู้นำเข้มแข็ง คนในชุมชนตั้งใจจริงที่จะร่วมพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยว และมีทุนทางการเกษตรและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อนำเสนอเป็นจุดขายและสร้างอรรถรสแก่นักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจและกลับมาเที่ยวซ้ำ

คำสำคัญ: การจัดเก็บข้อมูล, เรื่องเล่าชุมชน, ศักยภาพ, การท่องเที่ยว, ชุมชนบ้านหนองแขม

Abstract

This article aims to 1) explore, gather, and extract knowledge about local storytelling to enhance the tourism potential of Ban Nong Khaem community, Phichit Province, and 2) analyze the community's potential in developing the area in the Ban Nong Khaem community, Phichit Province as a tourist attraction. The study employs qualitative research methods, utilizing tools

such as in-depth interviews and focus groups. After careful consideration and evaluation for suitability, three experts in the field of community storytelling agreed to use these methods in data collection. Specific informants, consisting of 20 key individuals involved or related to the area's development, including community leaders, local elders, and leaders of groups/local organizations, were selected. Content analysis was conducted, and an overall summary was drawn. The qualitative data analysis revealed that the knowledge of storytelling in the Ban Nong Khaem community could be categorized into six main groups: 1) spatial development, 2) traditions and rituals related to farming methods, 3) products derived from local wisdom, 4) history/legends, 5) important places, and 6) important persons. This knowledge can be leveraged to enhance tourism potential in two forms: agricultural tourism and cultural tourism. Regarding the community's potential to develop the area as a tourist attraction, both supporting and limiting factors were identified. However, despite challenges, there is a promising opportunity to transform the community into a tourist destination. This optimism stems from strong community leadership, genuine commitment among residents to participate in community development and tourism, and the existence of agricultural and cultural capital that can be harnessed as tourism resources. These resources serve as compelling selling points, creating a memorable experience for tourists and encouraging them to revisit the community.

Keywords: Data Collection, Community Storytelling, Potential, Tourism, Ban Nong Khaem Community

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยมีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก เนื่องจากก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นหนึ่งในแหล่งรายได้สำคัญที่นำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศ กระแสเงินไหลเวียนในประเทศ การสร้างงาน และการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ (คณะกรรมการนโยบายท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566) สะท้อนให้เห็นจากผลการจัดอันดับ Travel and Tourism Competitiveness Index ในปี 2019 โดย World Economic Forum ได้จัดให้ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 31 จาก 140 ประเทศทั่วโลกแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจจากธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) เห็นได้จากช่วงต้นปี 2567 มีการรายงานจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทยในปี 2566 ถึง 28 ล้านคน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2567)

เรื่องเล่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันเพราะว่าการท่องเที่ยวไม่ได้มีเพียงการชื่นชมทัศนียภาพหรือความอลังการของสถานที่เท่านั้นแต่ยังหมายถึงการเรียนรู้อัตลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชน ดังนั้นการที่ชุมชนสามารถเชื่อมโยงเรื่องเล่าของแต่ละชุมชนเพื่อพัฒนาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่พื้นที่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน เรื่องเล่าของท้องถิ่นทำให้เกิดความรู้สึกท้องถิ่นนิยม ซึ่งแต่ละท้องถิ่นพยายามสร้างอัตลักษณ์ผ่านเรื่องเล่าเพื่อเป็นการบอกว่าคุณคนในพื้นที่มีความแตกต่างจากกลุ่มคนอื่น (ปราณี วงษ์เทศ, 2543) นอกจากนี้เรื่องเล่ายังสามารถนำมาใช้สร้างสรรค์เศรษฐกิจและการท่องเที่ยวทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ เช่น นิทานประจำถิ่นถูกนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ OTOP หรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นต้น (ศิริพร ณ ถลาง, 2558) เรื่องเล่าพื้นบ้านยังเป็น “คลัง” และ “ต้นทุน” สำคัญในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อแปร “คุณค่า” ให้เป็น “มูลค่า” ซึ่งเป็นอาวุธสำคัญในท่ามกลางการแข่งขัน ทางธุรกิจ ช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้าง

จุดขายที่แตกต่างกันให้แก่สินค้าในกลุ่มเดียวกันได้ (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, 2558) อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีเรื่องเล่าอยู่มากในระดับท้องถิ่น แต่เรื่องเล่าเหล่านี้มักขาดการศึกษาวิจัย ขาดแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือและหลายสถานที่เป็นเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมา ดังนั้นหากชุมชนต้องการให้เรื่องเล่าเหล่านี้ดึงดูดนักท่องเที่ยวในทุกระดับอย่างแท้จริงการค้นคว้าหาความจริงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประกอบเป็นสิ่งจำเป็น (วรารักษ์ สามโกเศศ, 2562)

พื้นที่ชุมชนบ้านหนองแรม จังหวัดพิจิตร เป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นวิถีชีวิตชุมชนเกษตรกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นความปลอดภัยจากสารเคมีและพึ่งพาตนเองจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จนเป็นความเข้าใจและรับรู้ของผู้คนโดยทั่วไปว่า “หนองแรม อุดมสมบูรณ์ หนาน้ำหาปลา แล้งมาปลูกข้าว” จนกล่าวได้ว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือการทำนาของกลุ่มชุมชนบ้านหนองแรมได้กลายเป็น “อุข้าว อุน้ำ” ที่สำคัญของจังหวัดพิจิตร อีกทั้งชุมชนบ้านหนองแรมมีประเพณีสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเกษตรกรรมและวิถีชีวิตความเชื่อที่ปฏิบัติสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีการทำขวัญข้าว มีวัดที่สำคัญได้แก่ วัดทำนน้ำ ภายในวัดได้ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอดเจ้าอาวาส ตลอดจนมีกลุ่มสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่หลากหลาย เช่น ด้านแพทย์แผนไทย และการทำอาหารคาวหวานซึ่งอาหารที่ขึ้นชื่อของชุมชนคือ ไข่เค็มกะทิ ที่เป็นสูตรเฉพาะของชุมชนไม่มีจำหน่ายในแหล่งท่องเที่ยวอื่น เป็นต้น จากความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และความสามัคคีของคนในชุมชนที่มีแนวคิดในการทำเกษตรไปในทิศทางเดียวกัน และวิถีชีวิตอยู่กินแบบเรียบง่ายจึงได้มีการรวมกลุ่มกันเป็น “กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนหนองแรมแห่งความยั่งยืน” โดยร่วมกันพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวจากองค์ความรู้ที่โดดเด่นในด้านการเกษตรให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เปิดประสบการณ์วิถีเกษตรพอเพียงตามแนวทางศาสตร์พระราชา โดยการลงมือปฏิบัติจริงตามสโลแกน “ทำนา เทียวหนอง กินหอย จับปลา” ส่งผลให้ชุมชนบ้านหนองแรมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมที่สร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าด้านความรู้ ความคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีเกษตรหรือการอยู่ร่วมกับธรรมชาติให้แก่นักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านหนองแรมในปัจจุบันยังคงเป็นการท่องเที่ยวตามโอกาส เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนก็จะมีกรรวมตัวกันของคนในชุมชน ประกอบกับชุมชนยังขาดการขุดค้นข้อมูลความรู้เรื่องเล่าชุมชนและแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีความน่าเชื่อถือและเพียงพอต่อการท่องเที่ยวที่ต้องสร้างความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนในการสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่น่าจดจำและมีคุณค่าที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นข้อมูลความรู้เรื่องราวท้องถิ่นที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ขาดการนำข้อมูลท้องถิ่นมาเป็นทรัพยากรท่องเที่ยว ขาดการปรับตัวกับกระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ขาดแผนการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ขาดการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่น จากปัญหาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแรม จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดเก็บข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนบ้านหนองแรม จังหวัดพิจิตร” ด้วยเล็งเห็นว่าองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะเป็น “ทุนวัฒนธรรม” สำคัญที่สามารถนำไปพัฒนา “ต่อยอด” และ “เพิ่มคุณค่า” ให้แก่ชุมชนดังกล่าวโดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว ที่สำคัญจะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เกิดจากแนวทางการพัฒนาและการจัดการร่วมกันโดยชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจ รวบรวมและถอดความรู้เรื่องเล่าท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน บ้านหนองแรม จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแรม จังหวัดพิจิตร

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พื้นที่วิจัยคือ ชุมชนบ้านหนองแรม ตำบลบ้านน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ราษฎรชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา ผู้อาวุโสท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์ และผู้นำกลุ่ม/องค์กรท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่หรือมีองค์ความรู้เรื่องเล่าชุมชน จำนวน 20 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่และมีความประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่นอยู่แล้วและพร้อมที่จะให้ข้อมูลต่าง ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกในรูปแบบการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและการสัมภาษณ์กลุ่ม มีลักษณะประเด็นคำถามปลายเปิด 4 ประเด็นคือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล 2) ข้อมูลบริบทเชิงพื้นที่ของชุมชน 3) เรื่องเล่าท้องถิ่นของชุมชนบ้านหนองแรม จังหวัดพิจิตร 4) ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นเรื่องเล่าชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยได้นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิด้านเรื่องเล่าและด้านการพัฒนาจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบ และให้ความเห็นว่ามีเหมาะสมและเห็นชอบให้นำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลในระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2566 จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นถึงความถูกต้องของข้อมูลมากที่สุดโดยแบ่งเป็น 1) ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมข้อมูลจากแหล่งสืบค้นที่บันทึกเรื่องเล่าชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าชุมชน ข้อมูลสารสนเทศจากเว็บไซต์ต่าง ๆ เอกสาร สิ่งพิมพ์เผยแพร่เรื่องเล่าชุมชน เป็นต้น 2) ข้อมูลปฐมภูมิโดยการลงพื้นที่ภาคสนาม (Fieldwork) ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2566 โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในรูปแบบของการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Individual Interview) และการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (Group Interview) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการนำข้อมูลมาจัดกลุ่มประกอบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมุ่งเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของเรื่องเล่าชุมชนในมิติต่าง ๆ ที่มีประโยชน์และเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อต่อการสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หลังจากนั้นเป็นการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญตรวจสอบ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและมีมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ สำรวจ รวบรวมและถอดความรู้เรื่องเล่าท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแรม จังหวัดพิจิตร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา ผู้อาวุโสท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์ กลุ่ม/องค์กรท้องถิ่น และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง มีผลการศึกษาดังนี้

1. พัฒนาการเชิงพื้นที่ของชุมชนบ้านหนองแรม พบว่า ชุมชนบ้านหนองแรมนำเสนอเรื่องเล่าเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสและเรียนรู้ถึงความเป็นวิถีชุมชนเกษตรกรรม โดยมีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำจึงมี “แรม” กระจายอย่างหนาแน่นตามพื้นที่ริมน้ำเนื่องจากเป็นพีชชนน้ำ “หนองแรม” จึงเป็นชื่อเรียกชุมชนมานับตั้งแต่การจัดตั้งชุมชน วิถีชีวิตของคนในชุมชนส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่ และทำสวน พืชเศรษฐกิจหลักของชุมชนคือ ข้าวนาปรัง ข้าวนาปี ผลไม้ตามฤดูกาล และพืชไร่ต่าง ๆ วิถีชีวิตแต่เดิมเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรกรรมให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจตลาดโดยเฉพาะการปลูกข้าวที่มุ่งผลิตเพื่อขาย ส่งผลให้วิถีการผลิตข้าวที่เคยใช้แรงงานคนในครอบครัวเปลี่ยนมาใช้รถแทรกเตอร์ในการไถนาและเกี่ยวข้าว ซึ่งแตกต่างจากชาวนาสมัยก่อนที่เกี่ยวข้าวด้วยมือ ทำลานข้าวจากมูลควายสำหรับการนำข้าวที่เกี่ยวข้องเสร็จมาตากฟักไว้ และเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางของตัวเอง เช่นเดียวกับเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เคยใช้พันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่ทนแล้งและทนน้ำหลากเปลี่ยนมาเป็นพันธุ์ข้าวที่ปรับปรุงใหม่ ด้วยวิธีการผลิตข้าวที่เปลี่ยนไปชวานา ส่วนใหญ่จึงไม่ได้เก็บข้าวไว้บริโภคแต่กลับขายออกทั้งหมดและซื้อข้าวสารเพื่อบริโภคในครัวเรือนแทน จากวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากวิถี

เกษตรกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปประกอบกับวิกฤติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจากอุทกภัยและความแห้งแล้งส่งผลให้คนในชุมชนไม่สามารถพึ่งพาตนเองหรือชุมชนได้ จึงหาทางออกร่วมกันผ่านเวทีชาวบ้านโดยกระบวนการพูดคุยเพื่อหาข้อสรุปและมีมติเห็นพ้องร่วมกันในการ “น้อมนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9” มาเป็นหลักคิดทำเกษตรกรรมที่มุ่งเน้นความปลอดภัยจากสารเคมี และการพึ่งพาตนเองจากฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ของชุมชนเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีภายใต้หลักเกื้อกูล แบ่งปัน และเป็นธรรม

“...ปัจจุบันคนปลูกข้าวเพื่อขายและซื้อข้าวกิน การปลูกข้าวจึงมุ่งเน้นใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อให้ผลิตข้าวได้จำนวนมากและปลูกตามสายพันธุ์ที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ แตกต่างจากวิธีการทำนาในอดีตที่มุ่งเน้นเพื่อการยังชีพเหลือจึงขาย...”

(ผู้นำชุมชนตำบลบ้านน้อย, 2566)

2. ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีเกษตรกรรมทำนา พบว่า “การทำขวัญท้องข้าว” ถูกนำมาใช้เป็นจุดขายเพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยว ด้วยเป็นวิถีความเชื่อของคนทำนาที่ต้องบูชาแม่โพสพ เนื่องจากเป็นเทพธิดาที่นอกจากช่วยปกป้องรักษาข้าวในนาให้เจริญงอกงามได้ผลผลิตดียังช่วยดูแลคุ้มครองชาวนาให้อยู่เย็นเป็นสุขและปลอดภัย โดยทำพิธีในพื้นที่นาของตนเองในเดือน 9 หรือเดือน 10 (หลังออกพรรษา) เพราะเป็นช่วงที่ข้าวนาปีตั้งท้องออกรวง ในการทำขวัญท้องข้าวผู้หญิงที่เป็นผู้อาวุโสของครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมโดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้ 1) จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมทำขวัญท้องข้าว ได้แก่ 1.1) ของเปรี้ยว เช่น ส้มโอ มะม่วง และมะขาม เป็นต้น 1.2) ของหวาน ได้แก่ กระจ่างสารทเชื่อว่า เป็นขนมมงคล 1.3) ชะลอมใส่ของเปรี้ยวและของหวาน 1.4) เฉลว นอกจากแสดงถึงเกียรติยศของ แม่โพสพส่วนที่เป็นเหลี่ยมของตาฉลวเชื่อว่าช่วยปกป้องไร่นาจากศัตรูพืชรอบทิศ 1.5) ธงศาลาได้จากงานเทศน์มหาชาติ 1.6) ไม้หลักสำหรับปักเพื่อนำชะลอมไปแขวน นิยมใช้ไม้คูนเชื่อว่า “ข้าวในนาจะเพิ่มพูนงอกงามเป็นทวีคูณ” 1.7) หวี กระจก และน้ำอบ สำหรับแต่งตัวแม่โพสพ 2) นำเครื่องประกอบพิธีกรรมไปยังที่นา เมื่อไปถึงมูมนานาปักหลัก 1 หลักแขวนชะลอมที่ใส่ของคาวหวาน และผูกฉลวไว้กับชะลอมโดยให้มุมฉัตรของฉลวสูงกว่าชะลอม 3) เรียกขวัญแม่โพสพ ระหว่างเรียกขวัญแม่โพสพใช้ผ้าสีสายสิญจน์ไปผูกที่ต้นข้าว จากนั้นแต่งตัวให้แม่โพสพโดยการหวีใบข้าว ส่องกระจกต้นข้าว และพรมแป้งหอมให้ต้นข้าวพร้อมกับกล่าวบทหรือว่า

“...แม่โพสพ แม่โพศรี แม่นางธรรณี แม่ศรีสุดา แม่โพสพ แม่เทพดารา มิ่งมาขวัญมา เอหิมามา ขวัญเว้ย... มาอยู่กับลูกกับเต้า แต่งเนื้อแต่งตัว ลูกผัวจะมา มิ่งมา ขวัญมา วู้...อยู่ต้นไร่ ปลายนา ขอให้พากันมากิน อยากรเปรี้ยวให้กินเปรี้ยว อยากรหวานให้กินหวาน ส้มสุก ลูกไม้ กล้วย อ้อย ถั่วงา ขอเชิญมารับประทาน มิ่งมา ขวัญมา กันนง กันหนุ กันปู กันปลา กันหนอน กันเพ็ลี่ย อย่าได้มีมา มิ่งมา ขวัญมา ขวัญ...เว้ย มาเถอะ มาเถอะ อยู่ต้นไร่ ปลายนา ขอให้ได้รวงละหม้อ ขอให้ได้กอละเกวียน มิ่งมา ขวัญมา สัพพะทะนัง สัพพะลาภัง ะวันตุเม มิ่งมา ขวัญมา ขอเชิญแม่มารับเครื่องสังเวย นะแม่ นะ สาธุ...”

(ปราชญ์ชุมชนพิธีกรรมการทำขวัญท้องข้าว, 2566)

อย่างไรก็ตามถึงแม้พิธีทำขวัญท้องข้าวของชุมชนบ้านหนองแถมค่อย ๆ เลือนหายไปตามกาลเวลา อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตข้าวจากการทำนาปีได้ปีละ 1 ครั้ง ไปเป็นการทำนาปีละ 2 ครั้ง คือการทำนาปรังและนาปี แต่คนในชุมชนยังคงมีความพยายามรักษาและสืบสานให้ประเพณีการทำขวัญท้องข้าวยังคงอยู่กับชุมชนสืบไป

3. ผลผลิตจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ผลผลิตท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหนองแขมเลือกนำมาใช้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการทดลองปฏิบัติจริง ดังนี้ 1) ไม้กวาดทางมะพร้าว ไม้กวาดทางมะพร้าวของชุมชนบ้านหนองแขมเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความคงทนใช้งานได้นาน เนื่องจากใช้ก้านมะพร้าวที่แก่จัดและนำมาตากจนแห้ง และมีเทคนิควิธีการมัดก้านมะพร้าวกับด้ามไม้ไผ่ให้แน่นโดยใช้วิธีการไขว้และสอดก้านมะพร้าว จากนั้นใช้ลวดมัดและใช้เข็มเย็บกระสอบแทงไปมาระหว่างช่องว่างที่เว้นไว้ และใช้น้ำมันทาเพื่อให้ก้านมะพร้าวยึดติดกัน 2) ไข่เค็มกะทิ เป็นการนำเอาไข่เปิดที่เลี้ยงตามธรรมชาติมาทำเป็นไข่เค็มสำหรับบริการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย โดยเพิ่มคุณค่าให้เกิดสรรพคุณทางโภชนาการโดยการนำเอากะทิสดซึ่งมีสรรพคุณที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพอย่างหลากหลายมาเป็นส่วนผสม และเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ไข่เค็มให้โดดเด่นและแตกต่างจากพื้นที่อื่น โดยนำก้ามมะพร้าวมาควั่นเหล็กลงและมิกลื่นหอมสำหรับนำมาห่อไข่เค็มแทนเกลือดำทำให้ได้รสชาติไข่เค็มกะทิที่มีเนื้อสัมผัสเนียนละเอียดและมีกลิ่นหอมของมะพร้าวควั่นเป็นที่นิยมของผู้บริโภค 3) ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกล้วย กล้วยเป็นพืชสวนอีกหนึ่งชนิดที่คนในชุมชนนิยมปลูกเพื่อจำหน่ายเป็นผลสดและนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ โดยการผสมความรู้การถนอมอาหารตามภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมร่วมกับเทคนิควิธีการสมัยใหม่จนได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เช่น กล้วยตาก กล้วยอบเนย กล้วยฉาบ และกล้วยทอด เป็นต้น เพื่อจำหน่ายเป็นของฝากของที่ระลึกจนสามารถสร้างรายได้เสริมเพิ่มขึ้นให้คนในชุมชนนอกจากการประกอบอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรม 4) ผลิตภัณฑ์สมุนไพรบ้านท่าหนึ่ง เป็นการรวมกลุ่มอาชีพสมุนไพรแปลงใหญ่ในรูปแบบของการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ ต่อมาเกิดการต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ภายใต้แนวคิด “การนำพืชสมุนไพรพื้นถิ่นมาเป็นส่วนประกอบเพื่อสร้างจุดเด่นที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์สมุนไพรในพื้นที่อื่น” ได้แก่ 4.1) ยาหม่องสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง มีสรรพคุณทางยาในการแก้อาการปวดจากสมุนไพร 2 ชนิด คือ เถาวัลย์เปรียง และไพล 4.2) น้ำมันสมุนไพรกะเม็ง เป็นสูตรเฉพาะของชุมชนในการนำต้นกะเม็งซึ่งมีสรรพคุณทางยาในการแก้การผื่นคันมาเป็นส่วนผสม และ 4.3) ลูกประคบสมุนไพรแบบสดและแบบแห้ง

4. ประวัติศาสตร์/ตำนาน พบประวัติศาสตร์/ตำนานที่สามารถนำมาเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน ดังนี้ 4.1) ตำนานเมืองนครไชยบุรี เป็นเรื่องเล่าชาวบ้านที่สืบต่อกันจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ที่เชื่อว่าชุมชนบ้านท่าเตย ซึ่งเป็นชุมชนที่เชื่อมโยงกับชุมชนบ้านหนองแขม เป็นที่ตั้งของเมือง “นครไชยบุรี” ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตร สรุปใจความพอสังเขปว่า “พระยาโคตรบองเจ้าเมืองละโว้ นำทหารและพลเมืองหนีการรุกรานจากข้าศึกมาเรื่อย ๆ จนถึงหมู่บ้านโกลนชัยภูมิและได้สร้างเมืองที่บ้านโกลนชัยภูมิ ต่อมาได้เกิดโรคระบาด (โรคห่า) อย่างรุนแรง จึงได้อพยพหนีโรคระบาดลงมาทางทิศตะวันตกของเมืองโกลนชัยภูมิ และสร้างเป็นเมืองใหม่ที่เรียกกันว่าเมืองไชยบุรีมีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ เมื่อปี พ.ศ. 1400 หรือราว 1,116 ปีมาแล้ว ช่วงแรกของการสร้างเมืองเห็นว่าไม่มีทำเลจึงได้ขยายคูเมืองให้มีลักษณะเป็นรูปวงรีเพื่อป้องกันข้าศึกมารุกรานอีก และประชาชนยังได้ใช้น้ำจากแนวคูเมืองสำหรับการทำนา ทำสวนแบบง่าย ๆ เพื่อเลี้ยงชีพ เมืองนครไชยบุรีมีเจ้าเมืองปกครองสืบต่อกันมา 8 พระองค์ โดยองค์สุดท้ายคือ พระเจ้ากาญจนกุมาร” สิ่งที่น่าสนใจคือความเชื่อของคนในชุมชนถึงความเชื่อเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองนครไชยบุรีที่ยังคงหลงเหลือถึงปัจจุบัน คือ 4.1.1) ศาลพญาโคตรบอง พบเรื่องเล่าความเชื่อเกี่ยวกับศาลพญาโคตรบอง ว่าสมัยก่อนหากมีงานประเพณีขึ้นในชุมชนจะมีการมาจุดธูปขอถ้วย ขอมเพื่อใส่สำหรับอาหารทำบุญเลี้ยงพระ แต่เมื่อใช้เสร็จไม่ได้นำถ้วยขอมที่ขอมยืมมาคืนจนครบจึงไม่ปรากฏถ้วยขอมเมื่อมาขอมยืมในครั้งต่อมาอีก 4.1.2) ร่องรอยคูเมืองของนครไชยบุรีที่เป็นรูปวงรี 4.1.3) โบราณวัตถุจำนวนมากที่ถูกขุดพบและได้นำมาจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานนครไชยบุรี วัดบางคลาน และ 4.1.4) เรื่องเล่าชาวบ้านเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกวันโกนหรือวันพระช่วงพลบค่ำที่คนในชุมชนได้ยินเสียงระนาด ราวตะโพนแว่วมาเสมือนมีงานบุญ 4.2) เตาเผาโบราณบ้านท่าหนึ่ง เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ของชุมชนโบราณสมัยสุโขทัยในพื้นที่จังหวัดพิจิตร การค้นพบเตาโบราณโดยสำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย ระยะที่หนึ่งของการศึกษาทาง

โบราณคดี พ.ศ. 2560 - 2563 พบจำนวน 5 เตายูในสภาพไม่สมบูรณ์บางส่วนถูกตัดไปกว่าครึ่ง การศึกษาระยะที่สองในปี พ.ศ. 2564 พบเตาหมายเลข 6 ในบริเวณที่ดินของนางสาวนพแก้ว สุวรรณ จึงมีอีกชื่อเรียกว่า “เตาเผา นพแก้ว” ตามชื่อเจ้าของที่ดินซึ่งมีความยินดีให้ความอนุเคราะห์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัยดำเนินการศึกษาทางโบราณคดี ทั้งนี้ เตานพแก้วมีสภาพสมบูรณ์โดยถือเป็นเตาดินที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทยและเป็นเตาชนิดความร้อนไหลผ่านในแนวนอนมีรูปร่างบรรจบกันคล้ายประทุนเรือจึงเรียกได้อีกชื่อว่า “เตาประทุน” โครงสร้างเตาแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ห้องใส่ไฟ ส่วนที่ 2 ห้องบรรจุภาชนะ และส่วนที่ 3 ปล่องไฟ ทั้งนี้แหล่งเตาเผาโบราณบึงวัดป่าทั้ง 6 เตารอบคลุมพื้นที่กว่า 10 ไร่ กำหนดอายุราวสมัยพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงศตวรรษที่ 19 หรือประมาณ 600 - 800 ปีมาแล้วและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแหล่งชุมชนโบราณต่าง ๆ ที่มีอายุร่วมสมัยเดียวกัน ด้วยความสำคัญของแหล่งเตาเผาโบราณดังกล่าวคนในชุมชนจึงก่อให้เกิดแนวคิดอนุรักษ์แหล่งเตาโดยการจัดสร้างหลังกาคคลุมพร้อมทั้งให้ข้อมูลทางวิชาการในแง่มุมต่าง ๆ ตลอดจนพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้เพื่อเปิดให้ผู้สนใจสามารถเข้าชมตลอดจนศึกษาเรียนรู้แหล่งเตาโบราณดังกล่าวต่อไป

“...ชุมชนมีเรื่องเล่าที่เป็นประวัติศาสตร์หรือตำนานจำนวนมากแต่คนส่วนใหญ่ในชุมชนไม่ทราบ อย่างพระยาโคตรบองเป็นบุคคลสำคัญที่สร้างเมืองพิจิตรแต่คนก็ไม่ทราบเลย...”

(ปราชญ์ชุมชนด้านประวัติศาสตร์หรือตำนาน, 2566)

ภาพที่ 1 ร่องรอยที่ดินในชุมชนเชื่อว่าเป็นคูเมืองนครไชยบุรีซึ่งมีลักษณะเป็นรูปร่างข้อม

ภาพที่ 2 ศาลพระยาโคตรบองซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของคนในชุมชน

ภาพที่ 3 เตาเผา นพแก้วซึ่งเป็นเตาดินที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย

5. สถานที่สำคัญ พบสถานที่สำคัญในการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน จำแนกได้เป็น 2 กลุ่มคือ 1) สถานที่สำคัญเกี่ยวเนื่องกับศาสนาและความเชื่อ พบดังนี้ 1.1) วัดท้ายน้ำ เป็นวัดประจำชุมชนและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในตำบลบ้านน้อยทุกหมู่บ้านมาตั้งแต่การสร้างวัดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2419 หรือมากกว่า 100 ปี ส่วนใหญ่คนในชุมชนรับรู้เรื่องเล่าวัดท้ายน้ำว่าเป็นวัดเก่าที่หลวงพ่อก่อนที่จะไปอยู่ที่วัดวังตะโกหรือวัดบางคลานในปัจจุบันจึงมีคำต่อท้ายว่า “วัดเก่าหลวงพ่อก่อน” นอกจากนี้ยังพบเรื่องเล่าสำคัญของวัดท้ายน้ำซึ่งเป็นที่รับรู้และธรรมเนียมปฏิบัติของชาวบ้าน คือ หากจัดงานที่วัดท้ายน้ำไม่สามารถเก็บค่าบัตรผ่านประตูหรือ “ปิดวิก” เนื่องจากหากมีการจัดงานในรูปแบบปิดวิกจะเกิดเหตุอาเพศต่าง ๆ 1.2) พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่เงิน พุทธโชติตั้งอยู่ภายในวัดท้ายน้ำมีการจัดแสดงของเก่าโบราณที่หลวงพ่อก่อนและเจ้าอาวาสวัดท้ายน้ำเก็บสะสมไว้ ตลอดจนจัดแสดงสิ่งของที่ผู้มีจิตศรัทธาทั้งในสมัยก่อนจนถึงปัจจุบันได้ร่วมบริจาค นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมจะได้ศึกษาเรียนรู้โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่ประเมินค่าไม่ได้เนื่องจากมีความสำคัญด้านวัฒนธรรม เสริมสร้างการศึกษาเล่าเรียน และก่อให้เกิดความเพลิดเพลินในจิตใจแก่ผู้เยี่ยมชมหรือนักท่องเที่ยว เช่น ถ้วยชามสังคโลก ภาชนะใส่เครื่องเสวยของในหลวงรัชกาลที่ 5 ข้าวของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของคนสมัยก่อน และพระเครื่องหลวงพ่อก่อน เป็นต้น 2) สถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีการประกอบอาชีพ ชุมชนบ้านหนองแขมเลือกไร่พึงใจเป็นจุดศูนย์กลางการจัดการท่องเที่ยวใน 2 กิจกรรม คือ 1) เป็นจุดต้อนรับนักท่องเที่ยวเนื่องจากเป็นจุดที่มีพื้นที่จอดรถอย่างเพียงพอ มีอากาศถ่ายเท และมีสภาพแวดล้อมที่ทำให้นักท่องเที่ยวผ่อนคลาย 2) นำเสนอภาพวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนบ้านหนองแขมให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสผ่านฐานการเรียนรู้จำนวน 9 ฐาน ดังนี้ 2.1) ฐานเรียนรู้การปลูกผักผสมผสาน/พืชหมุนเวียนและไม้ผลต่าง ๆ 2.2) ฐานการทำน้ำหมักชีวภาพ 2.3) ฐานการทำอาหารพื้นถิ่น เช่น ไข่เค็มกะทิ ผลิตภัณฑ์จากกล้วย และการเก็บผักปลอดสารพิษมาทำเป็นเมนูอาหารพื้นถิ่นตามต้องการ เป็นต้น 2.4) ฐานการทำไม้กวาดทางมะพร้าว 2.5) ฐานพิธีกรรมการทำขวัญท้องข้าว 2.6) ฐานการทำนาโยน/นาดำ 2.7) ฐานการสีข้าวจากโรงสีชุมชน 2.8) ฐานเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนบ้านหนองแขมผ่านบ้านพักโฮมสเตย์ที่มุ่งเน้นการต้อนรับให้นักท่องเที่ยว “รู้สึกเหมือนมาเที่ยวบ้านญาติ มากินข้าวบ้านญาติ” 2.9) ฐานการเรียนรู้สมุนไพรพื้นถิ่น เช่น การทำลูกประคบสมุนไพรสด ยาหม่องสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง น้ำมันสมุนไพรกะเม็ง และฟิงปราชญ์ท้องถิ่นเล่าเรื่องสมุนไพร เป็นต้น

6. บุคคลสำคัญ พบว่า ชุมชนบ้านหนองแขมเลือกนำเสนอเรื่องเล่าบุคคลสำคัญเกี่ยวกับหลวงพ่อก่อนโดยเน้นเกียรติคุณในด้านต่าง ๆ ของท่านโดยนำเสนอว่า หลวงพ่อก่อนเกิดที่บ้านบางคลาน หมู่ที่ 1 ตำบลบางคลานอำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ท่านมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนในตำบลบ้านน้อยโดยได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดท้ายน้ำรูปที่ 2 (พ.ศ. 2429 - 2470) ยาวนานถึง 41 ปี ท่านเป็นพระสันโดษมีชื่อเสียงทางด้านวิปัสสนา เป็นศิษย์สำนักเดียวกันและเป็นเพื่อนสนิทกับหลวงปู่ศุขวัดปากคลองมะขามเฒ่า จังหวัดชัยนาท อีกทั้งหลวงปู่ศุขเป็นผู้แนะนำให้ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์มาเรียนวิปัสสนากับหลวงพ่อก่อน นอกจากนี้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวยังรับรู้ เรื่องเล่าของหลวงพ่อก่อนด้านวิชาอาคมในทางคงกระพัน แคล้วคลาด และด้านเครื่องรางของขลัง ความนิยมในพระเครื่องของหลวงพ่อก่อนยังคงมีอยู่สูงมากแม้ท่านจะมรณภาพเป็นเวลานานแล้วก็ตาม วัดท้ายน้ำนอกจากมีรูปหล่อองค์หลวงพ่อก่อนสร้างเมื่อครั้งท่านมรณภาพใหม่ ๆ ประดิษฐานภายในโบสถ์ ยังสร้างรูปหล่อหลวงพ่อก่อนซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยประดิษฐานในบริเวณวัดเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มากราบสักการะขอพร ตลอดจนเก็บรักษาสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อระลึกถึงหลวงพ่อก่อน เช่น ต้นโพธิ์ที่หลวงพ่อก่อนปลูก อุโบสถหลังเก่าหลวงพ่อก่อนเป็นผู้เขียนลวดลายเอง (เชื่อว่าหากลอดต้นโพธิ์และขอพรในโบสถ์เก่าจะมีโชคลาภธุรกิจรุ่งเรือง) เสาดะลุงข้าง (ทางวัดเก็บไว้เป็นอนุสรณ์) และรูปปั้นช่างนบช่างแนบ (สามารถเดินลอดท้องข้าง 3 รอบเพื่อขอพรให้ประสบความสำเร็จและมีโชค มีชัย) เป็นต้น

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์และถอดข้อมูลความรู้เรื่องเล่าชุมชนร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยและตัวแทนของชุมชนสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 6 ประเภท คือ 1) พัฒนาการเชิงพื้นที่ของชุมชนบ้านหนองแวม 2) ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีเกษตรกรรมทำนา 3) ผลกระทบจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) ประเพณีประวัติศาสตร์/ตำนาน 5) สถานที่สำคัญ และ 6) บุคคลสำคัญ และสามารถนำมาใช้เพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของชาวชุมชนบ้านหนองแวมที่สามารถให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนในรูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศักยภาพชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแวม จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยใช้วิธีการประเมินเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยว รวมทั้งการประชุมร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยหลังจากการลงสำรวจพื้นที่ ประกอบด้วย 2 ประเด็นหลักคือ ปัจจัยด้านการสนับสนุนและปัจจัยด้านข้อจำกัดในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว พบผลการศึกษาดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินศักยภาพชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแวม

ปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว	ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
<ol style="list-style-type: none"> 1. ชุมชนมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มองเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและพยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหาลดลงจนมีความเข้มแข็งในการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวโดยทำให้เห็นเป็นตัวอย่างผ่านการลงมือปฏิบัติจริง 2. หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่มีแนวคิดใช้การท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานให้กับชุมชน เช่น ถนน ไฟฟ้า และประปา เป็นต้น 3. ชุมชนมีแนวคิดในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนเพิ่มเติมจากการประกอบอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรมซึ่งไม่สามารถเก็บผลผลิตได้ตลอดทั้งปี 4. ชุมชนสามารถธำรงรักษาสภาพทางสังคมที่ยังคงเป็นวิถีชนบท มีวงสนทนา การช่วยเหลือลงแรง การประกอบกิจกรรมส่วนรวมเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวได้พบบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความเป็นมิตรและกลิ่นอายของชนบท 5. ชุมชนมีทุนทางการเกษตร ทุนทางวัฒนธรรม และกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย (เช่น กลุ่มนาแปลงใหญ่ กลุ่มผู้ปลูกสมุนไพร ปลูกมะนาวคาเวียร์ เป็นต้น) สำหรับนำมาออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ 6. ชุมชนมีชื่อเสียงของการเป็นแหล่งปลูกข้าวและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวขนาดใหญ่ในพื้นที่ภาคกลาง และมีโรงสีข้าวชุมชนที่ผ่านมาตรฐาน GMP 7. ชุมชนนำเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวไทยมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจนได้รับการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2565 ในระดับดี 8. ทำเลที่ตั้งของชุมชนเข้าถึงได้ง่าย รวมทั้งอยู่ใกล้เมืองและวัดบางคลานและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอโพทะเลซึ่งสามารถเชื่อมโยงให้อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวเดียวกันได้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเข้ามาส่งเสริมหรือสนับสนุนการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐเป็นลักษณะโครงการที่ทำตามงบประมาณเมื่อหมดงบประมาณก็ไม่ดำเนินการต่อและทิ้งภาระให้กับชุมชน 2. หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวได้ออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นรูปแบบเดียวกันทั้งหมดซึ่งไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของชุมชน 3. ขาดการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนบางกลุ่มเนื่องจากการมีทัศนคติหรือการตีกรอบความคิดตัวเองว่าชุมชนไม่มีทรัพยากรหรือจุดเด่นที่จะทำท่องเที่ยวได้ 4. แม้ว่าชุมชนมีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมในศึกษาดูงาน แต่ชุมชนยังขาดประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการคิดราคาต้นทุนและการสื่อสารการตลาด 5. กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนจัดขึ้นยังขาดเรื่องราวที่ช่วยร้อยเรียงหรือเชื่อมโยงกิจกรรมให้น่าสนใจ 6. คนในชุมชนส่วนใหญ่ขาดการรับรู้และให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าชุมชน เช่น เรื่องเล่าที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ตำนานเมือง นครไชยบุรีเนื่องจากเห็นว่าไม่มีประโยชน์กับตนเองจึงไม่ต้องอ่านศึกษาหรือจดจำเพื่อถ่ายทอดหรือเล่าให้ใครฟัง 7. ชุมชนขาดการสืบค้นและจัดเก็บข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องสำหรับส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนในด้าน ต่าง ๆ เช่น ต่อยอดเป็นสินค้าท้องถิ่นและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวหรือเพิ่มคุณค่าและมูลค่าของสินค้าท้องถิ่น 8. คนในชุมชนขาดเทคนิคและประสบการณ์จริงในการนำเสนอเรื่องเล่าชุมชนของผู้เล่าเรื่องในการนำชมสถานที่ 9. เส้นทางคมนาคมสำหรับการเดินทางเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีสภาพเป็นถนนลูกรังจึงไม่เอื้อต่อการเข้าไปท่องเที่ยว เช่น เส้นทางคมนาคมในตาเผาโบราณบ้านท่าช้าง

ตารางที่ 1 ผลการประเมินศักยภาพชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแขม (ต่อ)

ปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อ การพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว	ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัด การพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
<p>9. ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน และมีคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน</p> <p>10. คนในชุมชนพร้อมที่จะเรียนรู้จากความผิดพลาด และศึกษาเรียนรู้แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนวิถีเกษตรกรรมจากชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ</p> <p>11. ชุมชนมีใคร่พินใจเป็นศูนย์รับรองนักท่องเที่ยวที่มีพื้นที่กว้างขวางและสามารถจัดฐานกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย</p>	<p>10. ชุมชนขาดความรู้เรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่สะท้อนความเป็นชุมชนเพื่อเป็นของฝากของที่ระลึกทางการท่องเที่ยว</p> <p>11. ชุมชนขาดการสื่อสารประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่างๆ ของกิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่ทราบว่าชุมชนมีของดีหรือมีกิจกรรมอะไรที่ให้นักท่องเที่ยวได้มาเรียนรู้</p>

อภิปรายผล

จากการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนบ้านหนองแขม จังหวัดพิจิตรตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 สำรวจ รวบรวมและถอดความรู้เรื่องเล่าท้องถิ่นเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแขม จังหวัดพิจิตร แสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านหนองแขมมีเรื่องเล่าท้องถิ่นที่มีคุณค่าในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 6 ประเภท คือ 1) พัฒนาการเชิงพื้นที่ ชุมชนบ้านหนองแขมมีลักษณะทางกายภาพที่เชื่อมโยงกับหนองแขม ซึ่งเป็นบริเวณที่พบต้นแขมในบริเวณหนองน้ำจำนวนมาก และการผลิตเศรษฐกิจหลักเกี่ยวข้องกับการทำนา ทำไร่ และทำสวนผลไม้ มีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตข้าวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจตลาดโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นรถแทรกเตอร์ 2) ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีเกษตรกรรมทำนา ชุมชนบ้านหนองแขมมีการทำขวัญท้องข้าว ซึ่งเป็นประเพณีที่ถูกนำมาใช้เพื่อจุดขายและเสริมสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว โดยการบูชาแม่โพสพเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นทางการเพาะปลูกข้าว 3) ผลิตภัณฑ์จากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เห็นวิถีชุมชน ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่ดี ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตให้เป็นเชิงธุรกิจมากขึ้น 4) ประเพณีวัฒนธรรม/ตำนาน ชุมชนมีตำนานเมืองนครไชยบุรีและเตาเผาโบราณที่เป็นทรัพยากรที่สามารถนำมาเป็นจุดขายในการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี 5) สถานที่สำคัญ ชุมชนมีสถานที่ทางศาสนา วัฒนธรรมและรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่สำคัญเชิงเกษตรที่เป็นอัตลักษณ์ และ 6) บุคคลสำคัญ ชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ เช่น หลวงพ่อเงิน ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงในทางพุทธศาสนา เป็นที่นับถือของบุคคลทั่วไป ซึ่งเรื่องเล่าท้องถิ่นเหล่านี้สามารถนำมาใช้เพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับภูมิสังคมของชาวชุมชนบ้าน หนองแขมที่สามารถให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนใน 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ เรื่องการศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรีที่สามารถนำมาจัดการเรื่องราวเชิงสร้างสรรค์ (Story Creation Management) สำหรับเป็นหัวข้อในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือสื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ผ่านสถานที่จริง ผู้คน และร่องรอยในรูปแบบการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตผ่านการถ่ายทอดโดยนักเล่าเรื่องท้องถิ่นใน 4 ประเด็น ดังนี้ 1) การสืบค้นเรียบเรียงเรื่องราวประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น 2) นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบันร่วมกับการจัดกิจกรรมเรียนรู้พื้นที่จริง 3) นำเสนอเรื่องเล่าตำนานท้องถิ่นมาเป็นส่วนเสริมในการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มอรรถรสในระหว่างทำกิจกรรม 4) นำเสนอเรื่องราว

เบื้องหลังของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ (ชัยณรงค์ ศรีรักษ์, 2565) ส่วนในงานศึกษาของ สมปอง มูลมณี ศึกษารวบรวมเรื่องเล่าประจำถิ่นของจังหวัดจันทบุรีที่สำคัญและส่งผลต่อการสร้างพื้นที่เชิงวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามแนวทางคติชนสร้างสรรค์ สามารถจำแนกได้เป็น 4 หมวด ได้แก่ 1) เรื่องเล่าอธิบายการสร้างพื้นที่ทางธรรมชาติ 2) เรื่องเล่าอธิบายการกำเนิดบ้าน เมือง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3) เรื่องเล่าอธิบายความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม และ 4) เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูป วัตถุสิ่งของ (สมปอง มูลมณี, 2564) งานศึกษาของ พัฒนภานุ ทูลธรรม และคณะ ศึกษาแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเล่าเรื่องโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุของชุมชนตำบลบ้านหนอง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบ้านหนองสามารถแบ่งได้ 6 ด้าน คือ ด้านการละเล่น ด้านการอนุรักษ์ป่า ภูมิปัญญาภาษาล้านนา ด้านประเพณีพิธีกรรม ด้านการทำสมุนไพร และด้านงานฝีมือ (พัฒนภานุ ทูลธรรม และคณะ, 2563) ส่วนงานศึกษาของดุริยางค์ คมขำ ได้วิเคราะห์และนำเสนอเรื่องเล่าในการสื่อสารด้านการท่องเที่ยวที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนท่องเที่ยวประกอบไปด้วย 7 ประเภท ได้แก่ 1) ข้อมูลชุมชน 2) วัดและโบราณสถาน 3) บุคคลสำคัญของชุมชน 4) ประเพณีสำคัญ 5) อาหารพื้นถิ่น 6) ผลิตภัณฑ์ของชุมชน และ 7) แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยมีวิธีการเล่าเรื่องเพื่อสื่อสารเรื่องราวที่เกิดขึ้นตามองค์ประกอบของการเล่าเรื่อง ได้แก่ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ความขัดแย้ง ตัวละคร ฉาก มุมมอง และสัญลักษณ์พิเศษ (ดุริยางค์ คมขำ, 2566)

ส่วนวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแวม จังหวัดพิจิตร พบทั้งปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีความคิดสร้างสรรค์สามารถเป็นแรงผลักดันในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวได้ การใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น การสร้างทางขนส่ง การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเพิ่มความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว การใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้เสริม การธำรงรักษาวิถีความเป็นชนบทเพื่อไม่ให้เกิดการพัฒนาท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน การมีทุนทางการเกษตร วัฒนธรรมและกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย การให้ความสำคัญและสนับสนุนกิจกรรมทางการเกษตรในชุมชน เป็นการเสริมสร้างรายได้และเพิ่มความมั่นคงในเชิงอาหารได้ การนำเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวมาใช้พัฒนาพื้นที่เพื่อปรับปรุงคุณภาพและความปลอดภัยของการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทำเลที่ตั้งของชุมชนเข้าถึงได้ง่ายและตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นการเพิ่มโอกาสในการดึงดูดนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนให้ความร่วมมือมีความตั้งใจจริงที่จะร่วมพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยว เป็นต้น ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ (นริศรา กรุดนาค และนรินทร์ สังข์รักษา, 2566); (พรพรรณ เหมะพันธุ์, 2565); (นภาพร จันทร์ฉาย และอัจฉราวรรณ เพ็ญวันศุกร์, 2563) นอกจากนี้พบว่าปัจจัยที่มีความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน คือ การสร้างความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน ซึ่งอุปสงค์ในที่นี้คือความต้องการและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ส่วนอุปทานคือความสามารถของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการนำเสนอผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยว และการพัฒนาพลังความร่วมมือรวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายเป็น ผู้ขับเคลื่อนกลไกต่าง ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว (Raymond, C., 2008); (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2556)

ส่วนปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแวม จังหวัดพิจิตร เช่น การส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐที่ไม่ต่อเนื่องและออกแบบการท่องเที่ยวในรูปแบบเดียวกันทั้งหมด ขาดการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนบางกลุ่ม ขาดความรู้และประสบการณ์ในการจัดเก็บข้อมูลเรื่องเล่าและการ นำเรื่องเล่ามาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยว เป็นต้น สอดคล้องกับงานศึกษา ของ นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณย์ และคณะ ได้วิเคราะห์และนำเสนอปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดพิจิตร ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ขาดการประชาสัมพันธ์เชิงรุกผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง 2) โครงสร้างพื้นฐานทางคมนาคมและด้านโลจิสติกส์ยังขาดการพัฒนาอย่างเป็นระบบ 3) บุคลากรท้องถิ่นขาดความรู้ด้านการพัฒนาแหล่ง

ท่องเที่ยว 4) ขาดความต่อเนื่องด้านนโยบายในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว 5) คนในชุมชนขาดความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขาดความเสียสละเพื่อชุมชนและสังคม และ 6) ขาดการประสานงานในการบริหารงานของหน่วยงานต่าง ๆ แบบบูรณาการภายในจังหวัด (นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณีย์ และคณะ, 2562) ซึ่งประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ (จรินทร์ พิภพประไพ, 2558); (ชรินดา วิเศษรัตน์ และชนภา นิโครธานนท์, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่หลากหลายและมีความสำคัญต่อการพัฒนาท่องเที่ยวในชุมชนบ้านหนองแรม ดังนี้

พัฒนาการเชิงพื้นที่ของชุมชน การศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตเกษตรกรรมในชุมชนบ้านหนองแรม จากการใช้แรงงานมนุษย์เป็นการใช้รถแทรกเตอร์ในการไถนาและเกี่ยวข้าว เป็นตัวบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนในด้านการผลิตเกษตรกรรม

ประเพณีและพิธีกรรมเชื่อมโยงกับวิถีเกษตรกรรมทำนา การนำเสนอประเพณีและพิธีกรรม เช่น การทำขวัญท้องข้าว เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำคัญของประเพณีทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของเกษตรกรทำนา

ผลิตภัณฑ์จากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำเสนอผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหนองแรม เลือกลงใช้ในการท่องเที่ยว เช่น ไม้กวาดทางมะพร้าว ไข่เค็มกะทิ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกล้วย และผลิตภัณฑ์สมุนไพร บ้านทำนึ่ง ช่วยสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่หลากหลายและน่าสนใจ

ประวัติศาสตร์/ตำนานเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยว การนำเสนอตำนานเมืองนครไชยบุรีและเตาเผาโบราณบ้านทำนึ่ง เป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพต่อการท่องเที่ยวและสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของประสบการณ์ท่องเที่ยวได้

สถานที่สำคัญในการท่องเที่ยว การระบุสถานที่สำคัญที่มีความเชื่อมโยงกับศาสนา วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์ที่หลากหลาย

บุคคลสำคัญของชุมชน การนำเสนอบุคคลสำคัญในชุมชน เช่น บุคคลที่มีบทบาทในการสืบทอด วัฒนธรรมและมีผลต่อชุมชน ช่วยสร้างความรู้สึกรักของนักท่องเที่ยวถึงความสำคัญของบุคคลสำคัญในการพัฒนาชุมชน

ผลการวิจัยนี้นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นแล้ว ยังมีประโยชน์ในการพัฒนา นโยบาย และกิจกรรมท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์และตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์ท่องเที่ยวที่หลากหลายและน่าสนใจอีกด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ชุมชนบ้านหนองแรม จังหวัดพิจิตรมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมี ผู้นำที่เข้มแข็งและคนในชุมชนมีความตั้งใจจริงที่จะร่วมพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยว นอกจากนี้ชุมชนมีทุนทาง การเกษตรและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวนำเสนอเป็นจุดขายและสร้างอรรถรสแก่นักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจส่งผลให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวซ้ำ ทั้งนี้ควรเน้น ชูความโดดเด่นที่สะท้อนอัตลักษณ์บนฐานทุนทางการเกษตรและวัฒนธรรมของชุมชนที่แตกต่างจากชุมชนอื่น และส่งเสริมทักษะการนำเรื่องเล่าชุมชนมาสื่อความหมายเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน ข้อเสนอแนะในงานวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ข้อเสนอแนะในเชิงวิจัยและข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย 1) ข้อเสนอแนะในเชิงวิจัย สิ่งสำคัญที่ควรมีการพัฒนาต่อเพื่อเสริมสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพของการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเล่าชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ การเพิ่มความลึกและความหลากหลายเกี่ยวกับเรื่องเล่าชุมชนโดยการสัมภาษณ์จำนวนผู้บอกภาษา

จำนวนมากขึ้น เจาะลึกในเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งอาจมีความซับซ้อนมากขึ้นหรือการเปรียบเทียบข้อมูลจากพื้นที่ท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน การยกระดับวิธีวิจัยโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศหรือการนำเทคโนโลยีไปใช้ในการท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนข้อมูลและประชาสัมพันธ์ การทำให้ผลงานวิจัยเป็นที่รู้จักและน่าสนใจในท้องถิ่น และการแบ่งปันข้อมูลผลงานวิจัยให้กับประชาชนในท้องถิ่นจะสร้างความภาคภูมิใจและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยให้มีการนำไปใช้จริงได้ การนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบที่น่าสนใจ เช่น การใช้สื่อสารแบบมัลติมีเดีย เป็นต้น การวิเคราะห์แนวโน้มตลาดท่องเที่ยวในระยะยาว เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวในอนาคต นอกจากนี้ยังสามารถนำผลการวิจัยข้างต้นไปต่อยอด โดยการเพิ่มขอบเขตของการวิจัย การสำรวจความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมของชุมชนที่สอดคล้องกับท่องเที่ยว เพื่อเชื่อมโยงทรัพยากรท้องถิ่นกับประสบการณ์ท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังสามารถนำผลการวิจัยไปพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเพิ่มเติม สร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่เข้าใจศักยภาพของชุมชน สร้างบทเรียนที่ถอดรหัสได้ ตลอดจนสร้างสื่อที่มีคุณค่า 2) ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ผลการวิจัยนี้มีประโยชน์ในการพัฒนานโยบายท่องเที่ยวในหลายด้านต่อชุมชนบ้านหนองแวม และอาจเป็นแรงบันดาลใจในการกำหนดแนวทางและนโยบายที่สามารถสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ เช่น นโยบายการสนับสนุนการพัฒนาเชิงท่องเที่ยว โดยการเน้นการรักษาและส่งเสริมทรัพยากรท้องถิ่นที่ได้รับจากการวิจัย เช่น ประเพณี ประวัติศาสตร์ และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นต้น นโยบายการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมท้องถิ่นที่ได้รับการศึกษาวิจัยจะทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัสและเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชน นโยบายการสนับสนุนธุรกิจท้องถิ่น เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน นโยบายการสร้างโอกาสในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อสนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับการทำนา การเกษตร, และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเกษตรกร นโยบายการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งการท่องเที่ยวชุมชนสามารถให้คำแนะนำเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ทำให้เข้าใจกับธรรมชาติและภูมิประเทศอีกด้วย การทำนโยบายที่มีรากฐานจากข้อมูลที่เป็นผลมาจากการวิจัยจะช่วยให้มีนโยบายมีความละเอียดและเข้มแข็งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่อง “การจัดเก็บข้อมูลเรื่องเล่าชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนบ้าน หนองแวม จังหวัดพิจิตร” ได้รับทุนวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2566 และได้รับหนังสือรับรองการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ COE No. COE66/068 จากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ วันที่ 3 กรกฎาคม 2566

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). รายงานผลข้อมูลตามตัวชี้วัดตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561 - 2580). กรุงเทพมหานคร: บริษัทเลเซอร์บรีน จำกัด.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2556). การส่งเสริมการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (รายงานผลวิจัย). กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2567). สถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศและระหว่างประเทศ. เรียกใช้เมื่อ 17 มกราคม 2567 จาก <https://www.tat.or.th/th>
- คณะกรรมการนโยบายท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

- จรินทร์ พักประไพ. (2558). การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบนฐานนิเวศวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยว เขตพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ, 8(ฉบับพิเศษ), 151-168.
- ชรินดา วิเศษรัตน์ และชนภา นิโครธานนท์. (2564). ถอดบทเรียนกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, 17(3), 225-241.
- ชัยณรงค์ ศรีรักษ์. (2565). แนวทางการจัดการคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างความยั่งยืน พื้นที่ชุมชนลุ่มแม่น้ำสุพรรณ ประเทศไทย. วารสารกระแสวัฒนธรรม, 23(44), 3-18.
- ศุริยางค์ คมขำ. (2566). เรื่องเล่าและการเล่าเรื่องเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนท่องเที่ยวบ้านเชียง. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มทร.พระนคร, 8(1), 91-108.
- นภาพร จันท์ฉาย และอัจฉราวรรณ เพ็ญวันศุกร์. (2563). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากฐานชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา เมืองหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 11(1), 176-189.
- นริศรา กรุดนาค และนรินทร์ สังข์รักษา. (2566). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานทุนวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ “ย่านเมืองเก่า” จังหวัดเพชรบุรี. วารสารสังคมและวัฒนธรรม, 7(10), 335-349.
- นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณีย์ และคณะ. (2562). ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพิจิตร. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, 14(1), 28-41.
- ปราชญ์ชุมชนด้านประวัติศาสตร์หรือตำนาน. (18 กรกฎาคม 2566). เรื่องเล่าประวัติศาสตร์/ตำนานเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยว. (มุกข์ดา สุขธาราจารย์ และจริยา สุพรรณ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชญ์ชุมชนพิธีกรรมการทำขวัญทอข้าว. (18 กรกฎาคม 2566). เรื่องเล่าประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีเกษตรกรรมทำนาเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยว. (มุกข์ดา สุขธาราจารย์ และจริยา สุพรรณ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปรานี วงษ์เทศ. (2543). สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม.
- ผู้นำชุมชนตำบลบ้านน้อย. (18 กรกฎาคม 2566). เรื่องเล่าพัฒนาการเชิงพื้นที่ของชุมชนบ้านหนองแวมเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยว. (มุกข์ดา สุขธาราจารย์ และจริยา สุพรรณ, ผู้สัมภาษณ์)
- พรพรรณ เหมะพันธุ์. (2565). ความสำเร็จของชุมชนท่องเที่ยวโอทอปนวัตกรรม: กระบวนการและความเป็นผู้ประกอบการเชิงสถาบัน. วารสารพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 10(1), 22-34.
- พัฒนาภณ ทูลธรรม และคณะ. (2563). การพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเล่าเรื่อง กรณีศึกษา ตำบลบ้านหนอง อำเภอสอง จังหวัดแพร่. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 9(2), 78-90.
- วรกรรณ์ สามโกเศศ. (2562). “เรื่องเล่า” ช่วยการท่องเที่ยว คอลัมน์ “อาหารสมอง”. เรียกใช้เมื่อ 9 พฤศจิกายน 2566 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/123676>
- ศิราพร ณ ถลาง. (2558). บทนำเล่าเรื่องเรื่องเล่า. ใน ศิราพร ณ ถลาง (บรรณาธิการ). เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง (หน้า 11-18). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สมปอง มุลมณี. (2564). เรื่องเล่าประจำจังหวัดจันทบุรี: ความสัมพันธ์กับการสร้างพื้นที่เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดจันทบุรี. วิจัยวรรณสาร, 5(3), 337-358.

อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล. (2558). เรื่องเล่าพื้นบ้านกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (OTOP) ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์. ใน ศิราพร ณ ถลาง (บรรณาธิการ). เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง (หน้า 19-68). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

Raymond, C. (2008). The Practical Challenges of Developing Creative Tourism: A Cautionary Tale from New Zealand. In R., Wurzbarger, T., Ageson, A., Pattakos, and S. Pratt (Eds.), *Creative Tourism, a Global Conversation: How to Provide Unique Creative Experiences for Travelers Worldwide* (pp. 63-69). New Mexico: Sunstone Press.